

LJUDI OD VOSKA MATE MATIŠIĆA

Ivan Trojan

UDK: 821.163.42-2.09Matišić, M.

U članku se analizira *dramska suita u tri stavka Ljudi od voska* Mate Matišića s nakanom smještanja dramskih tekstova u složene prostore moguće, odnosno parodirane dramske autobiografije.

Ključne riječi: *Ljudi od voska*; trilogija; Mate Matišić; moguća autobiografija; parodirana autobiografija

Svi znamo: umjetnost je novi život koji nismo nikad živjeli! Zato je svejedno jesu li u tom životu koji rekvizit ili praktikabl uzeti iz vlastite ili tuđe predstave. Bitno je da čovjek uz njih živi, da se lako kreće i da ih pretvara u svoj vlastiti ambijent i dio svojeg života. U mene je doista brojna oprema iz moje stvarne životne priče, i to stoga što je tako sva inscenacija po mojoj mjeri, pa se manje spoticjem. A danas već i ne znam točno što je činjenica, a što sam izmaštao. I jedno i drugo tvori ravnopravno moj život/opis.

Slobodan Novak, 1991.

Tako je govorio Slobodan Novak 1991. godine u dvobroju *Republike* u cijelosti posvećenom njegovu književnom radu pri čemu nas posredno podsjeća na jedan od kriterija identificiranja autobiografskog književnog djela, a koji se dotiče recepcijskog konteksta, odnosno pitanja koji je tip ugovora sklopljen između autora i čitatelja (Novak 1991: 10). Naime, po riječima Andree Zlatar, otežavajuću okolnost pri uporabi pojma »autobiografsko« predstavlja u njemu implicitno prisutan problem odnosa književnosti i zbilje, činjenica da pridjev autobiografski upućuje na referencijalni odnos prema zbilji uz pomoć identiteta autora, subjekta iskazivanja i subjekta događanja. Subjektni identitet nečistim, fingiranim prijenosom pretvara se u subjektivnu perspektivu pripovijedanja u početku, a kasnije i u subjektivistički pristup stvarnosti. Iako ni danas ne odustajemo od pretpostavke o suprotstavljenosti autobiografije i fikcije, njihov se »istinosni« status ostavlja po strani u korist ispitivanja uporabe autobiografskih oblika i postupaka izlaganja u proizvodnji fikcionalne književnosti. Tako se otvaraju prostori pojmovima fingiranja i simuliranja autobiografije, odnosno proizvodnji subjektiviteta u tekstu (Zlatar 1998: 101).

Dramska suita u tri stavka Mate Matišića *Ljudi od voska*, objavljena 2016. godine, upravo je i moguća i parodirana dramska autobiografija u kojoj dramatičar vješto simulira, provocira recipijenta uporabom ovjerenih dionica iz svoje javno obznanjene biografije, poput *performera* koji privatnost pretvara u umjetnički sadržaj (Ivanković 2016: 7-11). Fakti – Matišić kao član nekadašnje *teen rock* atrakcije *Prva ljubav* u *Obožavateljici*, dramatičar i scenarist u *Prvom muslimanu u selu* ili pak jazz glazbenik, usvojitelj djece poznatog redatelja u *Ispod perike*, njegovo obiteljsko stanje, odrastanje sa stricem, konzervativni katolički odgoj, podrijetlo, vezanost uz rodnu grudu – postaju motivski okidači za ludistički uzlet u simulaciju zbilje koja je matišićevski groteskna, bizarna, začudna. Matišić ovoga puta u epicentar zbivanja upisuje sebe, kroz *alter ego* Viktora, ali zadržavajući u *Dramskom pogovoru*, svojevrsnom epilogu, i lik Mate koji dodatno usložnjava dramske situacije fingirajući *stvarne događaje*.

Ljudi od voska na razini sadržaja oblikuju moguću zbilju, jedan mogući svijet, nastojeći u njemu uvjerljivo rasporediti fingirane scene i logički ih povezati s provjerljivim sadržajima. Ti individualni pojmovi, poput jazz glazbenika, tinejdžerske rock-zvijezde, dramatičara i scenarista iz Ričica, udomitelja i skrbnika, legitimiraju i određene karakteristike *dramatis personae*, događaja i vremena koji su sastavnice fiktivne, simulirane dramske radnje, a dramatičar se pretvara kako pripovijeda istinu o ljudima i zbivanjima o kojima nešto zna. Pri tom računa na recepciju koja je osvijestena o pojedinim ovjerenim dramskim situacijama i likovima. I sam je bio svjestan postupka još 2009. godine kada je na teatrološkom znanstvenom simpoziju Krležini dani u svom autoreferencijalnom nastupu izgovorio rečenice i gotovo programski najavio svoju dramsku autobiografsku parodiju u tri *stavka* objavljenu 2016. godine:

Dobro napisana drama je zapravo stalno dovođenje u pitanje poznatog i spoznatog, i prikazivanje nevidljivih dimenzija raznoraznih očiglednosti i uvjerenja, a to u praksi obično znači uvođenje – blago govoreći – uznemirujućih motiva. Nastojao sam se u svom dosadašnjem radu držati tog pravila dramskog pisanja što sam s vremenom počeo osjećati, ne kao obvezu, nego kao smisao i razlog pisanja. Kad sam se počeo baviti pisanjem, ili kad sam maštao o tom pozivu, nisam ni slutio do koje će me mjere strast prema dobroj priči, zanimljivim likovima, situacijama, zapletima tražiti umanjivanje mog značaja. (Matišić 2010: 8)

David Lewis postavlja tezu da takva komunikacijska situacija ukazuje na to kako istina u određenoj fikciji ovisi o sadržaju slučajnih činjenica i količini istinitog u dramskim situacijama s obzirom na stvarni svijet. Recepcija je ta koja, s obzirom na svijet kolektivnog vjerovanja društva u kojem je pojedina scena nastala, ovjerava stupanj istinitosti i fikcije u nekom tekstu (Lewis 1987: 138-151, u Sablić Tomić 2002: 50). Iako dramatičar i dramski lik nemaju isto ime, na razini sadržaja prepoznaju se supstancije

koje nalikuju onima iz stvarnog života autora vezane uz njegova zanimanja, dob, svjetonazor, u konačnici ljude s kojima živi ili ih susreće. Naglašene su samo pojedine značajke dramatičara, dok su ostali podaci zanemareni u korist dramskog lika koji mora biti u suglasju s prostorom i vremenom dramskoga teksta. Okvirom pojedinačnog stavka suite koji se prostorno i vremenski ovjerava u didaskalijama, i unutar tih koordinata kreće se Matišićevo propitivanje odnosa stvarnog i mogućeg svijeta u dramskom tekstu, odnosno samopropitivanje kao način proizvodnje jednog mogućeg odgovora na odnos književnosti i zbilje. Matišićevu autotematiziranju nije svrha pisanje retrospektivnog autoreferencijalnog dramskog teksta, već propitivanje granica autobiografije kao književnog žanra koji se temelji na autentičnosti i vjerodostojnosti informacija o stvarnim događajima iz zbilje.

Stalnim referencijama na događaje u zbilji i ukazivanjem na posljedice koje su neka simulirana zbivanja imala na stvarnost, nastoji dramatičar prepoznati koliko je pojedinačni život moguće diskurzivno uobličiti, a da se pritom subjektivnost autora minimalizira. Matišić je u potrazi za spoznanjem vlastite istine, ovjeravanjem socijalnog identiteta kroz eksperiment u koji uključuje recepciju i priželjkuje *feedback*, te dodatno, provjerava u kojoj se mjeri dramom i njezinom izvedbom može djelovati u zbilji u kojoj se one oblikuju. Na koncu, treba li uopće jedan mogući svijet komparirati sa stvarnim svijetom, treba li on imati ovjeru u njemu? (Sablić Tomić 2002: 50-57)

U središtu ove moguće i parodirane dramske autobiografije u tri *stavka* ludička je strategija preispitivanja postojanosti identiteta kroz relativiziranje istine unutar manipulativnog (medijskog) okružja koje za protagoniste odabire različite oblike spin-majstora. Ti demijurzi, čija je personifikacija upravo lik Mate, provociraju deprimirajuću repliku. Suočen s vlastitim *alter egom* u epilogu *suite* s pomoću koje se dodatno usložnjava problematiziranje odnosa faksije i fikcije te pozicije subjekta unutar Istini nesklona okružja.

Uporabljajući tipologiju autobiografskog diskursa Helene Sablić Tomić u studiji *Intimno i javno* iz 2002. godine, uz moguću autobiografiju, Matišićeva *dramska suita u tri stavka Ljudi od voska* jest i parodirana autobiografija. Riječ je o parodiranju, ne tradicijski utemeljenih žanrova, već (auto)ironiziranju u Matišića teme te pojedinih stilskih postupaka, osobito pri doticaju s nadnaravnim, iracionalnim. Moguće je kod Matišića rečenu strategiju tumačiti postmodernim zahtjevom za otklonom od zbilje koja je na planu sadržaja fingirano upisana u tekst kako bi se dehijerarhizirao i dekonstruirao sam autor. Potvrdu za rečeno nalazimo u spomenutom autoreferencijalnom Matišićevom nastupu iz 2009. godine, ali i unutar same dramske trilogije, odnosno autorova *Dramskog pogovora* u kojem najvidljivije (auto)ironijom dekonstruira vlastiti identitet, autorsku poziciju i autoritet:

MATE: *Dramski pisci su ponekad prisiljeni od raznih nepoznatih i vrlo čudnih ljudi slušati priče o tome kako bi se od njihovih života »mogao napraviti dobar film ili drama«. Nikada nisam iskoristio niti jednu od tih »genijalnih« ideja. Sve dosad. Ne znam je li to zbog profesionalne deformacije ili zbog neke duševne bolesti od koje bolujem, ali primijetio sam da sve češće ljude oko sebe počinjem doživljavati kao likove. Ponekad metamorfoza čovjeka u lik traje dulje vrijeme, a ponekad netko sklizne u lik jednom rečenicom. Na žalost, dosadašnji slučajevi su me uvjerali da je »iskliznuće« čovjeka u lik – nepovratno. Još se nikad nije dogodilo da se neki lik vratio sebi.*

Iako sam ga nastojao ignorirati, cijelo vrijeme pisanja gušio me je osjećaj krivnje zbog adaptiranja ljudi i stvarnosti. Taj sveprisutni osjećaj krivnje je vjerojatno glavni razlog zbog kojeg sam te dramske adaptacije počeo doživljavati kao grijeh. Zbog toga sad imam potrebu ispraviti neke netočnosti koje sam napisao, tj. dopisao. (Matišić 2016: 135)

Matišićev parodijski ludizam do izražaja dolazi na semantičkoj razini diskursa fingiranjem ovjerenih, činjeničnih situacija s onim imaginativnim, neprovjerljivim koje uvriježeno provociraju, intrigiraju, skandaliziraju recepciju. To parodiranje relativizira bilo koji autoritet, ponajviše autorski, čime se posljedično aludira i stilizira vlastita istrošenost. Fingiranjem, autoironiziranjem, montiranjem neprovjerljivog sadržaja unutar provjerene okosnice dramskog teksta provociraju se mnoge kontekstualizacije koje su po autora izrazito oslobađajuće. Matišićeva ironična autorefleksija postaje dominantna, ona je u funkciji parodijskog očuđenja koje ima zadaću konstruirati novi dramski tekst, odnosno dramski svijet te iskazati nesigurnost, fluidnost, nedostatnost egzistencije, nestabilnost i nemogućnost određenja jedinstvenog, suverenog identiteta. Riječ je naprosto o traganju dramskog subjekta za samospoznavanjem. Parodiranje autobiografskog diskursa vezanog uz plan sadržaja otkriva dramatičara koji provokacijom udovoljava osobnoj žudnji za dekonstrukcijom zbilje koju *upotpunjuje* fingiranim, često skandalizirajućim sadržajima. Autobiografski se diskurs, *derridaovski* rečeno, uvrće sam u sebe stalnim pretapanjem stvarnog i mogućeg svijeta (Sablić Tomić 2002: 82-86).

Struktura ovog Matišićeva dramskog djela u velikoj mjeri ovisi o njegovu socijalnom porijeklu i kontekstu. Dramatičar zaziva javnost, stupa u javnu komunikaciju i svjestan je kako njegova uloga književnog stvaratelja nije rezultat potpuno slobodne odluke, autonomnog stvaranja identiteta, nego se orijentira prema društveno zadanim normama te javne uloge. U ovom slučaju, ali i od početka svog dramatičarskog posla, Matišić destruiira devijantna ponašanja, možda više no ikad prije, satirični je kritičar abnormalnog, amoralnog, licemjernog ponašanja u suvremenom hrvatskom društvu.

Intrigantni dramski ciklus *Ljudi od voska*, koji je na repertoaru Drame Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu od 30. prosinca 2016. godine te je od tada podigao poprilično prašine u hrvatskoj kulturnoj javnosti, dobio je nastavak. U biblioteci Mansioni koju objavljuje Hrvatski centar

ITI objavljen je Matišićev ciklus *Moji tužni monstrumi* s podnaslovom *dramski dnevnik*. Dramatičar ga je posvetio ženi Mariji i našoj djeci, a na kazališnoj pozornici trebao bi biti praižveden 2022. godine, i to na sceni zagrebačke Gavelle.

Dramski pisac i glazbenik u *Ljudima od voska* zvao se Viktor, a u *Mojim tužnim monstrumima* Viktora je zamijenio Mate, baš kao i u *Dramskom pogovoru Ljudi od voska*. A Mate je dramatičar koji se, nakon što je njegova drama izvedena u kazalištu, mora suočiti s gledateljima koji su se identificirali s fikcijskim likovima. Mati je pomalo puna kapa i novinara koji ga preispituju o tome koliko autobiografski ovjerenog ima u njegovim dramama, je li baš on pisac Viktor iz drame, što je u toj drami istina, a što fikcija, gdje su granice između literature i stvarnosti.

LITERATURA

- Ivanković, Hrvoje. 2016. »Teorija nepovratnog iskliznuća«, u: Mate Matišić, *Ljudi od voska*, Hrvatski centar ITI, Zagreb, str. 7-11.
- Lewis, David. 1987. »Istina u fikciji«, *Quorum*, br. 6-7, str. 138-151.
- Matišić, Mate. 2010. »Moje drame«, *Krležini dani u Osijeku 2009. Hrvatska drama i kazalište i društvo*, prir. Branko Hećimović, HAZU – HNK Osijek – Filozofski fakultet u Osijeku, Zagreb – Osijek, str. 7-14.
- Matišić, Mate. 2016. *Ljudi od voska*, Hrvatski centar ITI, Zagreb.
- Sablić Tomić, Helena. 2002. *Intimno i javno. Suvremena hrvatska autobiografska proza*, Naklada Ljevak, Zagreb.
- Slobodan, Novak. 1991. »I Bog je stvarao na sliku i priliku svoju, dakle, autobiografski«, *Republika*, br. 3-4.
- Zlatar, Andrea. 1998. »Oblici autobiografskog pripovijedanja u suvremenoj hrvatskoj književnosti«, u: *Autobiografija u Hrvatskoj*, Matica hrvatska, Zagreb, str. 99-122.

LJUDI OD VOSKA (PEOPLE OF WAX) BY MATE MATIŠIĆ

A b s t r a c t

The article analyzes the drama trilogy *Ljudi od voska (People of Wax)* by Mate Matišić with the intention of placing dramatic texts in complex spaces of possible and parodied dramatic autobiography.

Key words: *Ljudi od voska*; trilogy; Mate Matišić; possible autobiography; parodied autobiography.